

Wyrok z dnia 25 stycznia 2005 r.

I UK 157/04

Objęcie z dniem 1 stycznia 2003 r. wspólnika spółki jawnej obowiązkiem ubezpieczenia społecznego osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą (art. 6 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) powoduje z mocy ustawy wyłączenie z ubezpieczenia społecznego rolników.

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie: SN Józef Iwulski, SA Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 25 stycznia 2005 r. sprawy z odwołań Józefa H. i Edwarda H. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w B. o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 8 kwietnia 2004 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok w ten sposób, że zmienił wyroki Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 26 listopada 2003 r. [...] i z dnia 4 grudnia 2003 r. [...] i oddalił odwołania, nie obciążając ubezpieczonych kosztami postępowania.

U z a s a d n i e n i e

Decyzjami z dnia 17 marca 2003 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddział Regionalny w B. stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników Edwarda H. i Józefa H. od dnia 1 kwietnia 2003 r. w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz od dnia 1 stycznia 2003 r. w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego.

Wyrokiem z dnia 4 grudnia 2003 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku zmienił zaskarżoną decyzję i stwierdził, że rolnicze

ubezpieczenie społeczne Edwarda H. nie ustało od 1 stycznia 2003 r. i od 1 kwietnia 2003 r., zaś wyrokiem z dnia 26 listopada 2003 r. zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że Józef H. podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 stycznia 2003 r.

Z ustaleń Sądu Okręgowego wynika, iż wnioskodawcy byli objęci ubezpieczeniem społecznym rolników od dnia 1 stycznia 1997 r. (i przed 1 stycznia 1994 r.), prowadząc działalność gospodarczą jako osoby fizyczne. W dniu 6 lutego 2001 r. wnioskodawcy, nie zmieniając rodzaju działalności, zawarli umowę spółki jawnej, która została wpisana do rejestru przedsiębiorstw. Zdaniem Sądu pierwszej instancji, zmiana art. 8 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych dokonana art. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 241, poz. 2074) nie ma wpływu na rolnicze ubezpieczenie społeczne wnioskodawców, albowiem zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej - wspólnik spółki jawnej jest osobą prowadzącą działalność gospodarczą.

Wyrokiem z dnia 8 kwietnia 2004 r. Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku oddalił apelację organu rentowego, podzielając stanowisko Sądu pierwszej instancji, iż po dniu 1 stycznia 2003 r. do wnioskodawców w dalszym ciągu znajdował zastosowanie art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zarówno bowiem wskazana ustawa, jak i ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. nie definiują pojęcia pozarolniczej działalności gospodarczej. Do dnia 31 grudnia 2002 r. obowiązywała ustawa z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250), która w art. 1 stwierdził, iż obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu podlegają osoby fizyczne prowadzące na własny rachunek działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej bądź uprawnień określonych w przepisach szczególnych oraz że jeżeli działalność jest prowadzona przez dwie lub więcej osób w ramach jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, ubezpieczeniu podlega każda z tych osób. Z dniem 1 stycznia 2003 r. powołana ustawa utraciła moc i trafnie Sąd Okręgowy odwołał się do art. 2 ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. - Prawo działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178). Z unormowań ostatnio wymienionej ustawy oraz ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.) wynika, że działalność gospodarczą

może prowadzić osoba fizyczna indywidualnie na podstawie wpisu do ewidencji gospodarczej, jak i osoby fizyczne - wspólnicy w formie spółki jawnej na podstawie wpisu do krajowego rejestru sądowego. W ostatnim przypadku prowadzą oni działalność gospodarczą, jeżeli realizują działalność określoną w art. 2 ustawy Prawo działalności gospodarczej.

W kasacji od powyższego wyroku organ rentowy zarzucił: 1) naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, tj. a) naruszenie art. 5a oraz art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) oraz b) naruszenie art. 6 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, mającej zastosowanie poprzez art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez przyjęcie, że wnioskodawcy podlegają ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 stycznia 2003 r. na podstawie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a nadto 2) naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c., poprzez niewyjaśnienie i niewskazanie podstawy prawnej wyroku, a w szczególności poprzez ogólnikowe powołanie się na unormowania ustawy z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych bez wskazania konkretnego przepisu, jak i poprzez nieustosunkowanie się do zarzutów organu rentowego zawartych w apelacji, a dotyczących niezastosowania art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Wskazując na powyższe podstawy kasacyjne skarżący wniósł o zmianę zasądzanego wyroku przez uwzględnienie apelacji organu rentowego w całości i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego i apelacyjnego, ewentualnie jego uchylecie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu kasacji podniesiono, że art. 8 ust. 6 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wymienia osoby prowadzące działalność gospodarczą na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub innych przepisów szczególnych, natomiast wspólnicy spółki jawnej wymienieni zostali w pkt 4 powołanego przepisu, co oznacza, iż nie są uważani za osoby prowadzące działalność gospodarczą w rozumieniu ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, której obowiązek stosowania w pierwszej kolejności wynika z art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecz-

nym rolników. Tym samym do wspólników spółki jawnej nie może mieć zastosowania art. 5a ostatnio wskazanej ustawy, zaś powoływanie się na art. 2 ustawy Prawo o działalności gospodarczej jest pozbawione uzasadnionych podstaw, skoro ustawa ta nie określa podmiotów prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą w celu objęcia ich ubezpieczeniem społecznym. W sytuacji zatem, gdy wnioskodawcy, jako wspólnicy spółki jawnej, nie mogą być uważani od dnia 1 stycznia 2003 r. za osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, to w konsekwencji nie mogą od wskazanej daty podlegać ubezpieczeniu rolniczemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 7 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu podlega z mocy ustawy rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, jeżeli rolnik ten nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty. Z kolei, w myśl art. 16 ust. 1 pkt 1 powołanej ustawy, rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, podlega z mocy ustawy ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu. Przepisu tego nie stosuje się do osoby, która podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu lub ma ustalone prawo do emerytury lub renty (ust. 3). Przez „inne ubezpieczenie społeczne” rozumie się ubezpieczenie społeczne lub zaopatrzenie emerytalne, określone w odrębnych przepisach (art. 6 pkt 12 ustawy). Takimi odrębnymi przepisami były przepisy ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), która w art. 1 ust. 1 stanowiła, iż obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu określonemu ustawą podlegają osoby fizyczne mające obywatelstwo polskie, prowadzące na własny rachunek działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej lub koncesji, określonych w przepisach o działalności gospodarczej (pkt 1) oraz uprawnień określonych w przepisach szczególnych (pkt 2), przy czym zgodnie z ust. 2 wymienionego przepisu, jeżeli działalność ta jest prowadzona przez dwie lub więcej osób w ramach jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, ubezpieczeniu pod-

lega każda z tych osób. Z dniem 1 stycznia 1997 r. do ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników został dodany ustawą z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585 ze zm.) art. 5a stanowiący, iż rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu (rolniczemu) w pełnym zakresie z mocy ustawy, nieprzerwanie co najmniej 1 rok, podejmuje pozarolniczą działalność gospodarczą nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, podlega nadal temu ubezpieczeniu (rolniczemu). Może on podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu wówczas, gdy złoży Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, o ile spełnia w tym zakresie warunki określone w odrębnych przepisach. Powołana wyżej ustawa z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników zawierała również, będący przepisem przejściowym art. 2, zgodnie z którym rolnik lub domownik, który w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy podlegał innemu ubezpieczeniu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, a spełniał inne warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie, mógł złożyć Zakładowi lub Kasie oświadczenie, że chce podlegać temu ubezpieczeniu z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego.

Jak wynika z ustalonego przez Sądy obu instancji i niekwestionowanego stanu faktycznego sprawy, będący rolnikami Edward H. i Józef H., prowadzący jednocześnie działalność gospodarczą jako osoby fizyczne na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 stycznia 1997 r. w związku ze spełnieniem warunków przewidzianych przez stan prawny obowiązujący od wskazanej daty.

Z dniem 1 stycznia 1999 r. przepis art. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin utracił moc na podstawie art. 122 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). Ta ostatnia ustawa określiła zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym emerytalnemu, rentowemu, chorobowemu i wypadkowemu między innymi osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, stanowiąc w art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 12 ust. 1, iż obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu oraz wypadkowemu podlegają osoby prowadzące pozarolniczą działalność, przez które - stosow-

nie do art. 8 ust. 6 ustawy - rozumie się osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub innych przepisów szczególnych (pkt 1), twórców i artystów (pkt 2) oraz osoby wykonujące wolny zawód w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych (pkt 3). Ta zmiana stanu prawnego nie wpłynęła na sytuację prawną ubezpieczonych, będących rolnikami i jednocześnie prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej, uregulowaną w przepisach ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.), a następnie od dnia 1 stycznia 2001 r. ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. - Prawo działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178 ze zm.).

W dniu 6 lutego 2001 r. Edward H. i Józef H. zawarli umowę spółki jawnej, która została wpisana do rejestru przedsiębiorców. Okoliczność ta nie wpłynęła na ich dalsze podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, jednakże nie dlatego, że nadal byli osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność gospodarczą i znajdował do nich zastosowanie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, lecz dlatego, iż od tej chwili nie spełniali warunków do podlegania innemu, niż rolnicze, ubezpieczeniu społecznemu. Zgodnie z art. 22 § 1 ustawy z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.), spółką jawną jest spółka osobowa, która prowadzi przedsiębiorstwo pod własną firmą, a nie jest inną spółką handlową. W myśl art. 8 powołanej ustawy spółka osobowa może we własnym imieniu nabywać prawa, w tym własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywana (§ 1), przy czym prowadzi ona przedsiębiorstwo pod własną firmą (§ 2). Skoro zgodnie z obowiązującym do dnia 21 sierpnia 2004 r. przepisem art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. - Prawo działalności gospodarczej, przedsiębiorcą w rozumieniu tej ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna oraz niemająca osobowości prawnej spółka prawa handlowego, która zawodowo, we własnym imieniu podejmuje i wykonuje działalność gospodarczą, przez którą rozumie się zarobkową działalność wytwórczą, handlową, budowlaną, usługową oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i eksploatację zasobów naturalnych, wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły (ust. 1), przeto uznać należy, iż członkostwo w spółkach osobowych nie jest prowadzeniem działalności gospodarczej. Status przedsiębiorcy podejmującego i wykonującego działalność gospodarczą posiada bowiem mająca zdolność prawną sama osobowa spółka handlowa, nie zaś jej wspólnicy. Pod rządami Kodeksu spółek handlowych nie ma wątpliwości, iż han-

dlowe spółki osobowe prowadzą przedsiębiorstwo we własnym imieniu i pod własną firmą, a to z kolei przesądza o braku możliwości uznania wspólników tych spółek za prowadzących działalność gospodarczą i w konsekwencji przyjęcia, iż od dnia 1 stycznia 2001 r. podlegali oni obowiązkowi ubezpieczenia społecznego osób prowadzących działalność gospodarczą, a tym samym, że byli objęci zakresem podmiotowym ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Zgodnie zaś z art. 5 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, ubezpieczenie społeczne rolników, jeżeli nie podlegają oni obowiązkowi ubezpieczeń społecznych na podstawie tej ustawy, regulują odrębne przepisy. W tej sytuacji Edward H. i Józef H. po dacie zawarcia umowy spółki jawnej podlegali ubezpieczeniu rolniczemu na podstawie art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 1 i 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, albowiem byli osobami niepodlegającymi innemu ubezpieczeniu społecznemu w rozumieniu tej ustawy.

Taki stan prawny istniał do daty rozszerzenia kręgu osób podlegających obowiązkowo ubezpieczeniu emerytalnemu, rentowemu i wypadkowemu na podstawie przepisów ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, co nastąpiło z dniem 1 stycznia 2003 r. poprzez dodanie ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 241, poz. 2074 ze zm.) do art. 8 ust. 6 ustawy powołanej na wstępie punktu 4, stanowiącego, iż za osobę prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się również wspólnika jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz wspólników spółki jawnej, komandytowej lub partnerskiej. Skoro zatem ze wskazaną datą Edward H. i Józef H. zostali objęci z mocy ustawy ubezpieczeniem osób prowadzących pozarolniczą działalność (nie będącą jednakże działalnością gospodarczą), uregulowanym w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych (a więc innym, niż rolnicze, ubezpieczeniem społecznym), ustało ich ubezpieczenie na podstawie art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Z powyższych względów za uzasadniony należy uznać kasacyjny zarzut dokonania przez Sądy obu instancji błędnej wykładni art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, a w konsekwencji niewłaściwego jego zastosowania, pomimo że nie podlegał on zastosowaniu w ustalonych okolicznościach sprawy oraz zarzut naruszenia art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 tej ustawy w związku z art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych poprzez ich błędne pominięcie, mimo że nie było do tego podstaw w stanie faktycznym sprawy.

Za nieuzasadniony uznał natomiast Sąd Najwyższy zarzut naruszenia przepisów postępowania, mogącego mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 393¹ pkt 2 k.p.c.), poprzez naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c., polegającego na niewyjaśnieniu i niewskazaniu podstawy prawnej wyroku, w szczególności na ogólnikowym powołaniu się przez Sąd Apelacyjny na przepisy ustawy Kodeks spółek handlowych i nieustosunkowaniu się do zarzutów zawartych w apelacji w zakresie niezastosowania art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 8 ust. 6 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Stosownie do art. 393¹ pkt 2 k.p.c. podstawą kasacji może być naruszenie nie jakichkolwiek przepisów postępowania, ale tylko takich, których naruszenie mogło wyrzucić istotny wpływ na wynik sprawy. Przepis art. 328 § 2 k.p.c. wymienia konieczne elementy uzasadnienia wyroku, a jego naruszenie w zakresie wskazanym w kasacji nie może być w niniejszej sprawie kwalifikowane jako wpływające, i to w sposób istotny, na wynik sprawy. Uzasadnienie wyroku wyjaśnia przyczyny, dla jakich orzeczenie zostało wydane, sporządzane jest już po rozstrzygnięciu sprawy i w tej sytuacji sporządzenie go nawet z naruszeniem wymagań ustawowych tylko wyjątkowo może być uznane za wpływające istotnie na sposób rozstrzygnięcia (por. także wyrok z dnia 27 czerwca 2001 r., II UKN 446/00, OSNP 2003 nr 7, poz. 182). Należy przy tym zauważyć, iż - wbrew stanowisku skarżącego - uzasadnienie wyroku Sądu drugiej instancji zawiera wyjaśnienie podstawy prawnej rozstrzygnięcia z przytoczeniem przepisów prawa, zaś ogólnikowe powołanie się na przepisy Kodeksu spółek handlowych oraz nieustosunkowanie się do zawartych w apelacji zarzutów nie może być uznane za naruszenie przepisów postępowania, mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

Skoro zatem kasacyjna podstawa naruszenia prawa materialnego (art. 393¹ pkt 1 k.p.c.) jest uzasadniona, zaś podstawa naruszenia przepisów postępowania (art. 393¹ pkt 2 k.p.c.) okazała się nieusprawiedliwiona, przeto Sąd Najwyższy zmienił zaskarżony wyrok i orzekł co do istoty sprawy na podstawie art. 393¹⁵ k.p.c., rozstrzygając o kosztach postępowania w oparciu o art. 102 k.p.c. i art. 108 § 1 k.p.c. w związku z art. 393¹⁹ k.p.c., mając na uwadze skomplikowany charakter sprawy pod względem prawnym.

=====